

Kajaanin kaupunki

KUNTALAISALOITE, KAJAANINJOKI ELÄVÄKSI PATOJEN PURKAMISELLA TAI LUONNONMUKAISILLA OHITUSUOMILLA

Olette pyytänyt Kainuun ELY-keskuksen näkemystä kuntalaisaloitteesta, Kajaaninjoki eläväksi patojen purkamisella tai luonnonmukaisilla ohitusuomilla.

Kuntalaisaloitteessa pyydetään, että Kajaanin kaupungin tulee aloittaa selvitys ohitusuomien rakentamiseksi Ämmäkosken voimalaitoksen ja Koivukosken voimalaitoksen yhteyteen. Samalla Kajaanin kaupungin tulee selvittää Ämmäkosken voimalaitoksen ja Koivukosken voimalaitoksen purkamisen vaikutukset sähköntuotantoon, luonnon monimuotoisuuteen ja vesistön virkistyskäyttöön sekä matkailuun.

Kainuun ELY-keskuksen lausunto

Alueidenkäyttö

Mikäli padot halutaan purkaa tai rakentaa muita kalojen esteettömiä vaellusreittejä, tulee huomioida seuraavat asiat:

Kajaanin voimalaitokset (Koivukoski ja Ämmäkoski) lukeutuvat Museoviraston laatimaan valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön (RKY) inventointikohteisiin Oulujoen ja Sotkamon reitin voimalaitokset. Voimalaitosympäristöt käsittävät mm. voimalaitosrakennukset ja padot. Kohteet tulee huomioida alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtana.

Molemmat voimalaitosrakennukset on Kajaanin keskustaajama 2035 osayleiskaavassa osoitettu maakunnallisesti arvokkaina rakennuksina,

joiden kulttuuriperintöarvot tulee turvata siten, että rakennustaiteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti arvokas rakennuskanta säilytetään. Suunniteltaessa alueelle muutoksia on turvattava sen ominaisluonteen ja erityispiirteiden säilyminen. Osayleiskaavassa sekä RKY-alueen että kulttuuriympäristön vaalimisen kannalta maakunnallisesti tärkeä kohteiden kaavamääräysten mukaan rakennettuun kulttuuriympäristöön vaikuttavista hankkeista on pyydettävä lausunto museoviranomaiselta.

Osayleiskaava on perustunut nyt jo kumottuun maakuntakaavaan. Voimassa olevassa maakuntakaavassa voimalaitokset on osoitettu valtakunnallisesti merkittävänä rakennettuna kulttuuriympäristönä. Suunnittelumääräyksen mukaan alueiden suunnittelussa tulee ottaa huomioon rakennettujen kulttuuriympäristöjen kokonaisuudet sekä ominaispiirteet ja turvata merkittävien kulttuurihistoriallisten ja maisemallisten arvojen säilyminen. Valtakunnallisesti arvokkaisiin kohteisiin merkittävästi vaikuttavissa hankkeissa on varattava museoviranomaiselle tilaisuus antaa lausunto.

Voimalaitosten välissä, Kajaaninjoen keskellä olevalla saarella sijaitsee Kajaanin rauniolinna, joka on muinaismuistolailla suojeltu kiinteä muinaisjäänös. Tämä on myös huomioitava, erityisesti vaikutukset voimalaitosten poistamisista.

Koska voimalaitokset ja niihin liittyvät rakenteet eivät pääosin kuulu asemakaava-alueeseen, mitä säilytetään, mitä saa muuttaa ja miten, tulisi ratkaista yleiskaavaa yksityiskohtaisemmassa kaavassa (asemakaava).

Luonnonsuojelu

Patojen rakentaminen on aiheuttanut merkittävän muutoksen luonnontilaisen kosken eliöstöön. Patojen väliin on mm. muodostunut allasmainen vesialue, jossa on mm. erilaista lajistoa kuin virtaavilla koskialueilla. Patojen poistamisen vaikutukset tulisivatkin kohdistumaan keskeisimmin aika rajatulle alueelle voimalaitosten yhteyteen ylä- että alajuoksulle. Koska patojen yläpuolisella alueella ei voisi tapahtua merkittävää veden korkeuden muutosta, patojen purkamisen vaikutukset tulisivat jokiekosysteemiin laajemmin olemaan todennäköisesti varsin rajalliset.

Patojen purkamisellahan tavoitellaan lohikalojen nousun mahdollistamista Oulujärvestä mahdollisille Nuasjärven yläpuolisille kutualueille, joita lohen osalta ovat olleet järveen laskevat joet. Varmoja ei kuitenkaan olla siitä, onko lohen nousu Kajaaninjoen koskien kautta ylävirtaan ollut ylipäättään mahdollista ennen voimalaitosten rakentamista. Jos voimalaitosten purkamisella tavoitellaan lohen nousuedellytysten palauttamista, olisi keskeistä selvittää, olisiko kaloilla edes mahdollista nousta koskialueen kautta ylävirtaan. Selvitystä vaatii myös kutualueiksi sopivien koskialueiden

selvittäminen, jos kalat pääsisivätkin koskialueen yli.

Nousumahdollisuudella, olipa se sitten koskialueiden vapauttaminen voimalaitoksista tai kalaportaat ei olisi kovin suurta merkitystä, jos lohikaloilla ei ole sopivia lisääntymisalueita ylävesillä.

Voimalaitosten purkaminen olisi joka tapauksessa niin merkittävä muutos, että se edellyttää tarkempaa selvityksiin perustuvaa vaikutusten arviointia. Vaikutusten selvittämistä edellyttää myös kalaportaiden rakentaminen, vaikka muutokset koskialueelle olisivatkin voimalaitosten purkamista vähäisemmät. Joen pohjoisranta on tärkeä luonto- ja virkistysalueena, jossa esiintyy merkittävää lajistoa mm. liito-orava Kynskin puistossa. Merkittävä osa puistosta jouduttaisiin käsittelemään kalaportaiden rakentamisen aikana, jolloin esim. liito-oravan lisääntymispaikkaan kohdistuisi heikentäviä muutoksia, jotka edellyttäisivät poikkeamista luonnonsuojelulin 78 §:n hävittämis- ja heikentämiskiellosta. Poikkeamista ei voitaisi käytännössä myöntää, jos hankkeen toteuttamiseksi on vaihtoehtoinen ratkaisu.

Vesienhoito, vesilaki ja patoturvallisuus

Kajaaninjoki-Ontojoki vesimuodostuma on viimeisimmässä Oulujoen-lijoen vesienhoitosuunnitelmassa vuoteen 2027 luokiteltu hyvään saavutettavissa olevaan tilaan. Täten toimenpideohjelmassa ei ole esitetty ohitusratkaisuja varsinaisena toimenpiteenä. Tästä huolimatta kalojen ja muun mahdollisen eliöstön vaellusyhteyden luominen nykyisten voimalaitosten ohi tai läpi on vesienhoidon näkökulmasta kannatettava tavoite vesistön monimuotoisuuden lisäämiseksi.

Vaellusyhteyden luominen yksistään ei ole kuitenkaan riittävä toimenpide vaelluskalakantojen elvyttämiseksi. Tämän lisäksi tarvitaan voimakkaita tukitoimia sukukypsien vaellustaimenten tuottamiseksi. Myös lisääntymiseen soveltuvilla koskialueilla voi olla yhä elinympäristön parantamistarpeita.

Vaelluskalakantojen elvyttäminen edellyttää pitkäjänteisiä toimia ja sisältää paljon haasteita. Lähtökohtaisesti voimalaitosten purkamisella voitaisiin luoda ohitusuomaa enemmän koskihabitaattia vaelluskalojen elinympäristöksi. Taimenkantaa hoidetaan nykyisin lähinnä istutuksin. Tulokset ovat olleet erittäin heikkoja. Koivukosken yläpuolisella vesistöalueella on isot järviaaltaat ja vaellusyhteydet niihin laskeviin jokiin, joissa lisääntymiseen soveltuvia koskialueita sijaitsee. Periaatteessa luonnonkiertoon soveltuvaa ympäristöä olisi olemassa, mutta sielläkään luonnonkierto ei toimi lainkaan tai toimii erittäin heikosti.

Voimalaitosten säännöstelyluvasta vastaa Kainuun Voima Oy. Kajaaninjoen voimalaitospadoilla (Ämmäkoski ja Koivukosket) säännöstellään Nuasjärven ja Sotkamonjärvien vedenkorkeutta. Voimalaitosten purkaminen ja

ohitusuoman rakentaminen vaatii vesilain mukaisen luvan hakemisen sekä olemassa olevien vesitalouslupien rauettamisen lupaviranomaiselta.

Lapin ELY-keskus, Pohjois-Suomen kalatalouspalvelut

Vaelluskaloja koskevien kalataloudellisten hyötyjen arviointi edellyttäisi kuntalaisaloitteessa esitettyjen toteutusvaihtoehtojen tarkempaa arviointia. Näihin arvioihin tulisi sisältyä laskelmat siitä, kuinka paljon eri toteutusvaihtoehtojilla voidaan saavuttaa järvitaimenelle soveltuvaa uutta elinympäristöä ja/tai poikastuotantopinta-alaa. Kuntalaisaloitteessa mainitut vaihtoehdot (ohitusuoma tai patojen purkaminen) ovat hyvin erilaisia toimenpiteitä ja mahdolliset kalataloudelliset hyödyt näiden vaihtoehtojen välillä voivat olla hyvinkin erilaisia. Arvioita patojen yläpuolisista taimenen poikastuotantopinta-aloista on käsitelty Luonnonvarakeskuksen laatiman järvitaimenen populaatiomallinnuksen yhteydessä (Härkönen ym. 2023). Tämän arvion mukaan Kallioisen ja Koivukosken välissä on noin 25 hehtaaria järvitaimenen poikastuotantoon soveltuvaa vaellusesteetöntä pinta-alaa. Edellä mainitun arvion osalta on syytä huomioda, että arvio ei perustu tarkempiin ja ajantasaisiin koskikohtaisiin inventointeihin ja laskelmiin on sisällytetty mm. Kusianjoen padon yläpuoliset vesialueet. Tällä hetkellä Sotkamon reitin järvitaimenkannat ovat käytännössä täysin istutusten varassa, eikä menneisyydestä ole varmaa tietoa, onko esimerkiksi Sotkamon reitillä aikoinaan lisääntynyt järvitaimen hyödyntänyt Oulujärveä syönnösalueena. Kalataloudellisten hyötyjen arvioimiseksi tulisi laskelmien lisäksi myös esitettyjen vaihtoehtojen osalta määritellä, mitkä ovat toimenpiteellä tavoiteltavat kalataloudelliset hyödyt sekä arvioida, mitä muita toimenpiteitä näiden ennalta määriteltyjen tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan. Mahdollisiin muihin toimenpiteisiin voi sisältyä esimerkiksi yläpuolisten poikastuotantoalueiden kunnostustoimenpiteitä, kalastusrajoituksia sekä istutuksia.

Tämä asiakirja on sähköisesti hyväksytty. Asian on esitellyt ympäristöasiantuntija Mika Pylvänäinen ja ratkaissut yksikön päällikkö Timo Regina.

Lausunnon valmisteluun ovat osallistuneet Kainuun ELY-keskuksen alueidenkäytön asiantuntija Anu Nurkkala, alueidenkäyttöasiantuntija Sirpa Lyytinen, luonnonsuojeluasiantuntija Jouko Saastamoinen, vesitalousasiantuntija Juha Määttä, vesistöasiantuntija Kimmo Virtanen sekä Lapin ELY-keskuksen Pohjois-Suomen kalatalouspalvelun kalastusbiologi Atte Juutinen.

Tämä asiakirja KAIELY/414/2025 on hyväksytty sähköisesti / Detta dokument KAIELY/414/2025 har godkänts elektroniskt

Esittelijä Pylvänäinen Mika 19.09.2025 10:21

Ratkaisija Regina Timo 19.09.2025 10:22